

- comply with the law of 15 June 1912*». Fund 442. Description 863. Case 238. Tzentralnyuj derzgovnyj istoryuchnyj arkhiv Ukrainyu — Central State Historical Archive of Ukraine. Kiev. (in Ukrainian).
15. Reference «*O krestjanah, oprochennyh po sudu — About peasants blurred in court*». Fund 35. Description 1. Case 202. Derzhavnyj arkhiv Vinnitzkoj oblasti — State Archives of Vinnytsya region. Vinnytsya (in Ukrainian).
 16. Reference «*Donesenija selskogo starosty o sluchayah narushenija sushchestvuyushchego poryadra — Dispatches from the head of the village of violations of the existing order*». Fund 26. Description 1. Case 218. Derzhavnyj arkhiv Vinnitzkoj oblasti — State Archives of Vinnytsya region. Vinnytsya (in Ukrainian).
 17. GERASIMENKO, G. A. (1985) *Borba krestjan protiv stolypinskoj agrarnoj politiki — The struggle of the peasants against the Stolypin agrarian policy*. Saratov. (in Russian).
 18. VERKHOVTSEVA, I. G. (2014) *Selyanske samovyraduvannya ta zemstvo v Rossii (druga polovina XIX — pochatok XX st.) — Peasant government and district councils in Russia (second half of XIX — XX centuries)*. Istorychny arkhiv. Naukovi studii: Zbirn. naukov. pratz — Historical Archives. Scientific studies: Collected Works. Mykolajiv, 13. pp. 15–25. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 20 грудня 2014 р.

УДК 94(477):342.534«1906/1917»+37.06-027.63

О. О. Коник

ЗАКОРДОННІ СТАЖУВАННЯ І НАУКОВО-ОСВІТНІ КОНТАКТИ У КАР'ЄРІ ПРОФЕСОРІВ — ДЕПУТАТІВ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ВІД УКРАЇНИ

Херсонський державний університет,
вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73000, Україна

Коник Олександр Олександрович, д. і. н., доц., професор кафедри
всесвітньої історії та історіографії, e-mail: oleksandr_konyk@ukr.net

АНОТАЦІЯ

Проблематика статті стосується визначення особливостей системи зарубіжних наукових контактів професорського складу університетів Російської імперії. Проблема розглянута через призму життєписів професорів — депутатів Державної думи (1906–1917), обраних від губерній і міст Наддніпрянської України.

Автор виділяє структуру таких контактів та простежує прояви академічної мобільності професорів-депутатів. Основною формою їх зарубіжних контактів у кінці XIX — на початку XX ст. були наукові стажування у провідних європейських університетах або інших наукових установах чи клініках. У подальшому колишні стажисти продовжували зарубіжні наукові контакти як дослідники, запрошені лектори чи практикуючі лікарі та ін.

В результаті російські виші могли напряму використовувати здобутки європейської науки та поширювати їх у свій освітній простір. Цей процес був можливий завдяки державним зусиллям: практичній відсутності мовного бар'єру для випускників класичних гімназій та забезпечених університетами відповідних дослідницьких стипендій.

Ключові слова: Дума; депутати-професори; університети; клініки; стажування; наукові контакти.

А. А. Коньк

ЗАГРАНИЧНЫЕ СТАЖИРОВКИ И НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ КОНТАКТЫ В КАРЬЕРЕ ПРОФЕССОРОВ — ДЕПУТАТОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ОТ УКРАИНЫ

Херсонский государственный университет
ул. 40 лет Октября, 27, г. Херсон, 73000, Украина

Коньк Александр Александрович, д. и. н., доц., профессор кафедры всемирной истории и историографии, e-mail: oleksandr_konyk@ukr.net

АННОТАЦИЯ

Проблематика статьи касается определения особенностей системы зарубежных научных контактов профессорского состава университетов Российской империи. Проблема рассмотрена через призму жизнеописаний профессором — депутатов Государственной думы (1906–1917), избранных от губерний и городов Надднепрянской Украины.

Автор выделяет структуру таких контактов и прослеживает проявления академической мобильности профессором-депутатов. Основной формой их зарубежных контактов в конце XIX — начале XX в. были научные стажировки в ведущих европейских университетах или других научных учреждениях или клиниках. В дальнейшем бывшие стажеры продолжали зарубежные научные контакты как исследователи, приглашенные лекторы или практикующие врачи и др.

В результате российские вузы могли напрямую использовать достижения европейской науки и распространять их в свое образовательное пространство. Этот процесс был возможен благодаря государственным усилиям: практическому отсутствию языкового барьера для выпускников классических гимназий и предоставлению университетами соответствующих исследовательских стипендий.

Ключевые слова: *Дума; депутаты-профессора; университеты; клиники; стажировки; научные контакты.*

О. О. Кonyk

**FOREIGN PROBATION AND SCIENTIFIC
AND EDUCATIONAL CONTACTS IN CAREERS
OF THE PROFESSORS — DEPUTIES FOR UKRAINE
IN THE STATE DUMA OF THE RUSSIAN EMPIRE**

Kherson State University,
27, 40 years of October St., Kherson, 73000, Ukraine

Konyk Oleksandr Oleksandrovich, Doctor of History, Associate Professor, Professor of the Department of World History and Historiography, e-mail: oleksandr_konyk@ukr.net

ABSTRACT

The issue of the article concerns the definition of the system of foreign scientific contacts for university professors in the Russian Empire. The problem is considered in the light of biographies of the professors — deputies in the State Duma (1906—1917) elected from the provinces and cities of the Dnieper Ukraine.

The author identifies the structure of such contacts and displays traces of academic mobility of the professors-deputies. The main form of their international contacts in the late XIX — early XX centuries was scientific training in leading European universities and other research institutions or hospitals. Later on, former probationers maintained foreign scientific contacts as researchers, invited lecturers or practitioners, etc.

As a result, Russian universities could directly use the achievements of European science and distribute it in their educational environment. This process was possible thanks to the efforts of the State: there was virtually no language barrier for graduates of classic high schools, and universities provided researchers with research fellowships.

Key words: *Duma; deputies-professors; universities; clinics; probation; scientific contacts.*

Проблема міжнародних наукових контактів, стажувань, публікацій у виданнях, зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах і т. п. для академічної спільноти України стає останнім часом гостро актуальною. Є сенс подивитися, як виглядала ситуація у цій сфері століття тому, на початку ХХ ст., коли Україна була ще складовою частиною Російської імперії. Теоретичної концепції наукових контактів, обмінів, стажувань і т. п., того, що можна назвати коротко академічною мобільністю, в пізньоімперській Росії, можна думати, не було. Зате вона була присутня в реальному освітньому просторі імперії й існувала у практиці навчання й наукового стажування в університетах і наукових центрах Європи.

Конкретні свідчення наукових контактів початку ХХ ст. простежуються в життєписах еліти російської інтелігенції, яка формувалася з представників різних національностей і соціальних верств. При цьому вихідці з «низів» самим фактом своєї академічної кар'єри розсовували рамки поняття академічної мобільності значно ширше, демонструючи завидну соціальну мобільність, яка, як відомо, є важливою характеристикою модерного, сучасного суспільства. Цей процес не могли зупинити навіть інститути відтворення соціальної нерівності, що існували в усі часи, у тому числі в системі освіти [9, с. 5, 15].

Предметом даного повідомлення ми вибрали прояви зарубіжних наукових контактів на життєвих прикладах професорів-депутатів Державної думи Російської імперії, обраних від губерній Наддніпрянської України. Практично це територія сучасної України, за винятком її західних областей (в описуваний час — земель Австро-Угорщини). На початку минулого століття тут було три імператорських університети: за часом заснування — Харківський, Св. Володимира (Київський) та Новоросійський (Одеський). Для дев'яти густонаселених європейських губерній — не багато, що саме по собі передбачало мобільність, принаймні, всередині імперії.

Тема ролі університетів у житті суспільства традиційно популярна в Україні з часів знаменитої Києво-Могилянської академії, що справила потужний вплив на освітній простір в Росії в цілому [4; 11]. Однак у запропонованому ракурсі проблема не висвітлювалася, що дає нам підстави для даного повідомлення.

Методологічна основа для такого роду роботи останнім часом стає все більш широкою, і дозволяє, з урахуванням особливостей предмета, використання новітніх підходів до вивчення інтелектуальних спільнот [6], життєвих практик як основи соціально-історичного аналізу, збагаченого «суб'єктивною перспективою» діючих індивідів [10, с. 19], та ін. Не варто забувати, очевидно, і «класиків жанру», своєрідну методологічну константу Миколи Костомарова: «У важливих історичних подіях іноді необхідно розрізняти дві сторони: об'єктивну і суб'єктивну. Перша являє собою дійсність, той вигляд, в якому подія відбувалася у свій час; другий — той вид, у якому ця подія відбилася в пам'яті нащадків. І те й інше має характер історичної істини: нерідко останнє важливіше першого» [7, с. 429].

Основним джерелом для аналізу наукових контактів професорів-депутатів стали їх опубліковані біографії [2], доповнені іншими матеріалами.

Концентровані відомості про наукові контакти названої групи професорів-депутатів, те, що з деякою часткою умовності, можна назвати їх «академічною мобільністю», наведено в таблиці. При цьому збережені авторські формулювання авторів статей про них: А. Ніколаєва, Р. Ромова, Н. Хайлової, С. Чмир, Н. Каніцевої; статті про Гредескула, Локотя і Яснопольсько-го — без підпису).

Таблиця

Наукові контакти професорів — депутатів Державної думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України*

№ п/п	ПІБ	Місце отримання освіти і ступеня, спеціальність	Закордонні стажування та робота	Академічна робота в імперії
1	Алексєєнко Михайло Мартинович	Харківський ун-т, <i>податкове право</i>	Великобританія, Франція, Німеччина	Харківський ун-т
2	Богданов Сергій Михайлович	Київський ун-т, Петровська акад., <i>агрономія</i>	Відряджений за кордон після навчання	Київський ун-т
3	Вязигін Андрій Сергійович	Харківський ун-т, <i>всесвітня історія</i>	—	Харківський ун-т

Продовження табл.

№ п/п	ПІБ	Місце отримання освіти і ступеня, спеціальність	Закордонні стажування та робота	Академічна робота в імперії
4	Гредескул Микола Іванович	Харківський ун-т, <i>цивільне право</i>	—	Харківський ун-т СПб. політех. ін-т, Петроград. ун-т
5	Іванов Сергій Олексійович	Медико-хірург. акад., Петровська акад., <i>ветеринарія та зоотехнія</i>	Париж, Шале, Берлін, Мюнхен	Московський ун-т, Харківський ун-т, Київський політех. ін-т
6	Ковалевський Максим Максимович	Харківський ун-т, <i>державне право</i>	Берлін, Відень, Париж, Лондон	Московський ун-т, СПб. політех. ін-т, СПб. психоневролог. ін-т, лекції в Стокгольмі, Оксфорді, Парижі, Брюсселі, Чикаго, Сан-Франциско
7	Левашов Сергій Васильович	Медико-хірург. акад., медичина (<i>внутрішні хвороби</i>)	Німеччина, Франція (Париж)	Казанський ун-т, Новорос. ун-т
8	Локоть Тимофій Васильович	Київський ун-т, Московський с/г ін-т, <i>агрономія та лісівництво</i>	Відряджений за кордон після навчання	Новоолександр. с/г ін-т
9	Лучицький Іван Васильович	Київський ун-т, <i>всесвітня історія</i>	Франція, Німеччина, Італія, Іспанія	Київський ун-т
10	Новгородцев Павло Іванович	Московський ун-т, <i>філософія права</i>	Берлін, Париж	Московський ун-т, Московський комерц. ін-т

Закінчення табл.

№ п/п	ПІБ	Місце отримання освіти і ступеня, спеціальність	Закордонні стажування та робота	Академічна робота в імперії
11	Рейн Георгій Єрмолайович	Медико-хірург. акад., медицина (<i>акушерство та гінекологія</i>)	Німеччина, Франція, Італія, Великобританія	Київський ун-т, Військово-мед. академія
12	Щепкін Євген Миколайович	Московський ун-т, <i>всесвітня історія</i>	Копенгаген, Відень, Берлін	Ніжинський іст.-філолог. ін-т, Новорос. ун-т
13	Хорват Олексій Миколайович	Київський ун-т, медицина (<i>загальна патологія</i>)	Наукове стажування за кордоном	Київський ун-т, Казанський ун-т
14	Яснопольський Леонід Миколайович	Київський ун-т, Петербурзький ун-т, <i>політична економія і статистика</i>	—	Харківський ун-т, Київський ун-т, Київський комерц. ін-т

* Джерело: [2, с. 13–15, 60–61, 116, 146, 217, 256–257, 322–323; 330, 335–336, 415–416, 520–521, 661, 712, 727].

Як бачимо, в цих статтях більш повно відображені пересування майбутніх депутатів за часів їх студентства і подальшої роботи (у категоріях початку ХХ ст. — служби. — *О. К.*) в межах імперії. Щодо ж зарубіжних наукових відряджень, стажувань і т. п. інформація неповна й неоднорідна. У деяких випадках указана країна, де майбутні професори проходили наукове стажування, працювали в архівах або клініках провідних фахівців, у деяких — міста (в основному європейські столиці та університетські центри), а іноді просто вказано про «відрядження за кордон», як у випадку з агрономами. Яке саме «закордоння» мало місце в науковій підготовці випускників російської вищої школи, у даному випадку невідомо. Агроном Богданов, судячи з його професійних занять і публікацій, спеціалізувався на ґрунтознавстві і картоплярстві [2, с. 61], Локоть — на селекції та лісівництві [2, с. 330], тобто вони могли стажуватися практично в будь-якій європейській країні. Хорват, котрий стажу-

вався і довго працював за кордоном «під керівництвом кращих професорів», багато друкувався в німецькомовних журналах; отже, з урахуванням високого авторитету німецької медицини в той період, його відрядження могли бути в Берлін, Відень або Страсбург [2, с. 661]. Без Німеччини не обійшлися й інші його колеги по лікарському цеху, Левашов і Рейн. Відсутність згадок про наукові відрядження Вязигіна, Гредескула і Яснопольського можуть означати як те, що вони за кордоном не стажувалися, хоч це й суперечило традиції, так і те, що вони просто не надали цьому факту якогось значення і не вказали про свої стажування при оформленні відповідних думських анкет, на яких базуються обрані нами за джерело статті.

Найбільш мобільними з названих, безсумнівно, можна вважати професорів Ковалевського, Лучицького і Рейна.

«Еталонною» ж особистістю, чиє життя і діяльність можуть служити яскравим прикладом, втіленням широко витлумаченої академічної мобільності, почасти вимушеної, можна назвати Максима Ковалевського. Один із його сучасників, активний учасник українського національного руху початку минулого століття Олександр Лотоцький, оцінюючи потенціал обраних від українських губерній депутатів, не без жалю зауважив про нього: «зі старого українського роду на Слобожанщині, що тяжіє до України, але — зінтернаціоналізований європеєць» [8, с. 454]. Про це говорив, власне, і сам Максим Ковалевський, називаючи родичів із відомих російських, польських та німецьких родин, а факти його виховання іноземними гувернерами, більш раннього знайомства з Шиллером і Мармонтеlem, ніж з Пушкіним чи із Гоголем свідчили про те, що «...в українській обстановці нащадок малоросійських козаків, із домішкою польської та німецької крові, прилучався з самого дитинства до європейської культури» [12, с. 332].

Європа, таким чином, стала важливою складовою життєвого простору цього інтелектуала. Автор статті про нього, Ніна Хайлова, наводить масу цікавих відомостей про цей бік життя і діяльності професора-депутата, які є сенс відтворити. Отже, освіту Максим Ковалевський отримав у Харкові, Берліні, Парижі та Лондоні. Був знайомий з відомими і популярними в той час вченими — К. Марксом, Г. Спенсером, Г.-С. Меном, Дж. Льюїсом та ін. У подальшому — ординарний професор кафедри дер-

жавного права європейських держав юридичного факультету Московського університету. У 1887 р. звільнений за політичними мотивами, виїхав за кордон і тривалий час працював в архівах Франції, Італії, Іспанії; на запрошення університетів і приватних фондів читав лекції в Стокгольмі, Оксфорді, Брюсселі, Сан-Франциско, Чикаго та ін. На початку століття викладав у *College libre des sociales* в Парижі, у Російській вищій школі суспільних наук, заснованій ним там же спільно з професорами Ю. С. Гамбаровим, Є. В. де Роберті та ін.

Праці Ковалевського здобули всесвітню популярність; сам він був обраний членом-кореспондентом Французької академії по відділенню моральних і політичних наук; почесним членом Академії законодавства в Тулузі, дійсним членом Товариства історії Французької революції, почесним членом італійського Товариства історії вітчизни, головою Міжнародного інституту соціології в Парижі. Співпрацював у «*Revue internationale de sociologie*» і «*Nouvelle Revue Historique de droit*» (Париж), «*Archaeological Review*» (Лондон) та ін. Брав участь у з'їзді Британської асоціації істориків в Оксфорді, з'їзді орієнталістів у Лондоні, з'їзді Міжнародного інституту соціології в Парижі, першому міжнародному конгресі порівняльної історії права та ін. Був головою і членом різних міжнародних комітетів, товариств та об'єднань, у т. ч. і товариства ім. Т. Г. Шевченка, був одним із найбільш діяльних членів редакції журналу «Вісник Європи» [2, с. 256–257].

Як бачимо, «мобільності» в академічній кар'єрі Максима Ковалевського вистачило б не на одного професора. Викликає повагу навіть простий перелік європейських столиць, університетів, міжнародних і російських інституцій та організацій, з якими він співпрацював.

При цьому причини такої мобільності не завжди залежали від самого вченого. З вимушеною обставинами «життєвою мобільністю» пов'язані делікатні питання його романтичних і, разом з тим, драматичних стосунків із ще однією європейською «зіркою» від російської науки, Софією Ковалевською. Максим Ковалевський присвятив їй одну з найпопулярніших своїх наукових праць [5], — адже саме професорці Ковалевській він був зобов'язаний запрошенням до Стокгольму у 1887 р. для організації викладання суспільних наук [12, с. 337]. У випадку

з Ковалевською, до речі, бачимо ще один зразок «академічної мобільності» з гіркуватим присмаком: сама Софія Ковалевська, уроджена Корвін-Круковська, заради вивчення улюбленої математики покинула свого часу Росію, оформивши фіктивний шлюб з палеонтологом Володимиром Ковалевським, і вже зі Швеції намагалася подібним же чином влаштувати долю старшої сестри, Ганни [13, с. 187].

За спогадами сучасників, студентів дуже привертав романтичний флер, що тягнувся за професором, який, очевидно, і сам до того ж не цурався деяких театральних ефектів у своїй викладацькій практиці: стілець і столик з графіном замість звичної кафедри, червона, а не традиційно біла хустина в нагрудній кишені не надто нового сюртука, манера читання лекції і т. п. [3]. У романтичному ключі — «Мої наукові й літературні поневіряння» — назвав Ковалевський свої спогади про предмет, який нас цікавить, опубліковані в 1895 р. в «Русской мысли» (цит. за: [4, с. 185]).

Професор Ковалевський помер у 1916 р. і не міг знати долі своїх колег, яким після 1917 р. випали вже справжні поневіряння, зовсім не романтичні й цілком із іншої причини. Один із них, академік Рейн, залишаючи Київ у листопаді 1919 р. на «санітарній летючці» з евакуйованими на південь пораненими й хворими, написав такі рядки: «Покидав я близький моєму сердцю Київ з сумним передчуттям, що цього разу я розлучаюся з ним надовго — може бути, назавжди... Промайнули Ростовна-Дону, Новоросійськ, потім пішли закордонні поневіряння: Константинополь, Принцеві острови, Загреб, Софія, Ніцца...» [1, с. 312].

Передчуття не обманули генерала-медика. Йому, як і багатьом іншим ученим, що залишили колишню імперію під натиском більшовиків, вистачило надалі «поневірянь».

Тема наукової еміграції виходить за рамки цього повідомлення, однак може бути перспективною для подальших досліджень.

Література та джерела

1. Г. Е. Рейн. Академик. Из пережитого. 1907–1918. Врачебно-санитарная реформа и учреждение Министерства Народного Здравия в России. Очерк главнейших политических течений в России за

- последние годы Царствования Императора Николая II [Текст] / Рейн Г. Е. — Берлин: Парабола, [б. г.]. Т. II. — 312 с.
2. Государственная дума Российской империи: 1906–1917 [Текст]: Энциклопедия / Ред.: Ю. Б. Иванов и др. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. — 735 с.
 3. Гуревич П. В. Максим Максимович Ковалевский [Электронный ресурс] / Гуревич, П. В. // Правоведение. — 1971. — № 5. — С. 127–130. — Режим доступа: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1170290>. — Название с экрана (23.05.2013).
 4. Іващенко В. Ю. Мемуари професорів та студентів з історії Харківського університету XIX — початку XX століття [Текст]: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Іващенко Вікторія Юріївна; Харків. нац. ун-т імені Василя Каразіна. — Харків, 2003. — 193 с.
 5. Ковалевский М. Очерк происхождения и развития семьи и собственности: Лекции, читанные в Стокгольмском ун-те [Текст] / М. Ковалевский; Пер. с фр. М. Иолшин. — СПб.: Изд. Ф. Павленков, 1893. — 152 с.
 6. Колесник І. І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. XIX століття [Текст] / І. І. Колесник // Укр. іст. журн. — 2008. — № 1. — С. 169–193.
 7. Костомаров Н. Иван Сусанин [Текст] / Н. Костомаров // Исторические монографии и исследования. — СПб.: [Тип. А. Траншеля], 1872. — Т. 1. — С. 429–453.
 8. Лотоцький О. Сторінки минулого [Текст] / О. Лотоцький. — Варшава, 1932. — (Праці; т. 6, 12). — Част. 2. — 1933. — 481 с.
 9. Оксамитна С. Інституціональне середовище відтворення соціальної нерівності [Текст] / С. Оксамитна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2010. — № 4, жовтень–грудень. — С. 4–28.
 10. Репина Л. «Вызов и ответ»: перспективы исторической науки в начале нового тысячелетия [Текст] / Л. Репина // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Гол. ред. В. Смолій; відп. ред. І. Колесник. — К.: Інститут історії України НАН України, 2007. — Вип. 3. — С. 11–25.
 11. Схід–Захід: Іст.- культурол. зб. [Текст] / Схід. Ін.-т українознавства ім. Ковальських та ін. — Х.; К.: Критика, 2005. — Вип. 7: Спец. вид.: Університети та нації в Російській імперії / За ред. В. Кравченка. — 304 с.
 12. Хайлова Н. Максим Максимович Ковалевский: «Без терпимости нет свободы...» [Текст] / Нина Хайлова // Российский либерализм: идеи и люди / Под общ. ред. А. А. Кара-Мурзы. — М.: Новое издательство, 2004. — С. 332–344.
 13. Экштут С. Французская горизонталка, или Сексуальная революция, которую мы не заметили [Текст] / С. Экштут // Историк и Художник. — 2007. — № 2 (12). — С. 183–197.

REFERENCES

1. REYN, G. E. (Іб. г.) Iz perezhitogo. 1907–1918. Vrachebno-sani-tarnaya reforma i uchrezhdenie Ministerstva Narodnogo Zdraviya v Rossii. Ocherk glavnykh politicheskikh techeniy v Rossii za poslednie gody Carstvovaniya Imperatora Nikolaya II. — From the experience. 1907–1918. Medical and health reform and the establishment of the Ministry of public health in Russia. Outline of the main political trends in Russia during the last years of the reign of Emperor Nicholas. Volume II. Berlin: Parabola. (in Russian).
2. IVANOV, B. Y., et al. (2008) Gosudarstvennaya дума Rossiyskoy imperii: 1906–1917: Enciklopediya. — The State Duma of the Russian Empire: 1906–1917: An Encyclopedia. Moskva: Russian Political Encyclopedia (ROSSPEN). (in Russian).
3. GUREVICH, P. V. (1971) Maksim Maksimovich Kovalevskiy. — Maksim Kovalevsky. Pravovedenie — Law Studies. 1971. № 5. S. 127–130. Available from: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1170290>. [Accessed: 14th of April 2015]. (in Russian).
4. IVASHCHENKO, V. Іu. (2003) Memuary profesoriv ta studentiv z istorii Kharkivskoho universytetu XIX–pochatku XX stolittia. — Memoirs of professors and students of the history of Kharkov University of the XIX — early XX centuries: Thesis abstract...cand.sc: 07.00.06 / Ivashchenko Victoria Y.; Kharkov. nat. Univ Vasyl Karazin. Kharkiv. (in Ukrainian).
5. KOVALEVSKIY, M. (1893). Ocherk proishozhdeniya i razvitiya semi i sobstvennosti: Lekcii, chitannye v Stokgolmskom un-te. — Essay on the origin and development of family and property: Lectures given at Stockholm University / Per. with fr. M. Iolshin. — St. Peterburg: Univ. F. Pavlenko. (in Russian).
6. KOLESNYK, I. I. (2008) Intelktualne spivtovarystvo yak zasib legitymatsii kulturnoi istorii Ukrainy. XIX stolittia. — Intellectual community as a means of legitimizing the cultural history of Ukraine. XIX century. *Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal. — Ukrainian Historical Journal*. 1. pp. 169–193. (in Ukrainian).
7. KOSTOMAROV, N. (1872) Ivan Susanin. Istoricheskie monografii i issledovaniya. — Ivan Susanin. Historical monographs and studies. — St. Peterburg: [Type. A. Transhelya]. Vol. 1. P. 429–453.. (in Russian).
8. LOTOTSKYI, O. (1933) Storinky mynuloho — Pages of the past. Warsaw, 1932. — (Proceedings, vol. 6, 12). — Part. 2. (in Ukrainian).
9. OKSAMYTNA, S. (2010) Instytutsionalne seredovyshche vidtvoрення sotsialnoi nerivnosti. — Institutional environment of the reproduction of social inequality. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh — Sociology: theory, methods, and marketing*. 4. October-December. P. 4–28. (in Ukrainian).
10. REPINA, L. (2007) «Vyzov i otvet»: perspektivy istoricheskoy nauki v nachale novogo tysyacheletiya. — «Call and response»: perspectives

- of historical science at the beginning of the new millennium. Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi nauky. — Eidos. Almanac of Theory and History of Historical Science / Ch. Ed. V. Smolij; Ans. Ed. I. Kolesnik. — Vol. 3. — Kyiv: Institute of History of Ukraine. P. 11–25. (in Russian).
11. KRAVCHENKO, V., et al. (2005) Skhid-Zakhid: Ist.- kul'turolo. zb. Skhid. In.-t ukrainoznavstva im. Koval'skykh ta in. — East-West: Vol. 7: Spec. ed.: Universities and nations in the Russian Empire / Ed. Kravchenko.. Kharkiv-Kyiv: Krytyka. (in Ukrainian).
 12. HAYLOVA, N. (2004) Maksim Maksimovich Kovalevskiy: «Bez ter-pimosti net svobody...» Rossiyskiy liberalizm: idei i lyudi- Maksim Kovalevsky: «Without tolerance there is freedom...» Russian Liberalism: Ideas and people / ed. Ed. A. A. Kara-Murza. Moskwa: Novoe izdatelstvo. (in Russian).
 13. EKSHTUT, S. (2007) Francuzskaya gorizontalka, ili Seksualnaya revolyuciya, kotoruyu my ne zametili — French gorizontalka or sexual revolution, which we did not notice. *Istoriik i Hudozhnik*. — *Artist and Historian*. 2 (12). P. 183–197. (in Russian).

Надійшла до редакції 15 січня 2015 р.

УДК 93:347.961(477.83/.86)«18/19»

Н. Ф. Мисак

УКРАЇНСЬКІ НОТАРІУСИ В ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТ.: СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Львівський національний аграрний університет,
вул. Володимира Великого, 1, м. Дубляни, Жовківський район,
Львівська область, 80381, Україна

Мисак Наталія Федорівна, к. і. н., доц., доцент кафедри філософії і політології, e-mail: natalia_mysak@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті систематизовано відомості про нотаріусів як окрему професійну групу в структурі української інтелігенції в Галичині наприкінці XIX — на початку XX ст. Наголошено на зростанні чисельності і вагомості нотаріусів у соціальній структурі населення краю, що було зумовлено як збільшенням попиту на нотаріальні послуги, так і популярністю юридичного фаху, специфікою підготовки нотаріусів у вищих навчальних закладах (функціонування